

УДК 373.68:631 (477)

К. С. Сидоров

**ПІДГОТОВКА МЕХАНІЗАТОРСЬКИХ КАДРІВ МТС
НА ЖИТОМИРЩИНІ У 30-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ**

Предметом розгляду є питання професійної підготовки механізаторських кадрів машинно-тракторних станцій у 30-х роках ХХ століття. Цей час характеризувався встановленням уніфікованої системи сільськогосподарської освіти в СРСР, а також покращенням роботи спеціальних освітніх закладів, які здійснювали навчання спеціалістів сфери сільського господарства. Досліджується процес підготовки та перепідготовки механізаторських кадрів на Житомирщині, організації курсів при МТС, а також: матеріально-побутова та культурно-масова робота серед курсантів. Висвітлюються особливості організації навчального процесу, підбір викладацького складу, контингент слухачів.

Ключові слова: машинно-тракторна станція (МТС), механізаторські кадри, матеріальна база, сільське господарство.

Період 30-х рр. ХХ ст. на Житомирщині характеризується деяким підвищенням тракторизації сільського господарства, хоча цей процес ще був дуже далеким від свого повного завершення. Посилення механізації сільського господарства потребувало постійного зростання кількості спеціалістів масових сільськогосподарських професій. У зв'язку із підвищенням

кількості техніки зростає потреба у механізаторських кадрах, котрі виділяються в особливу категорію працівників машинно-тракторних станцій (далі – МТС).

Окремі аспекти питання професійної підготовки механізаторських кадрів для машинно-тракторних станцій у 30-х рр. XX ст. в Україні вже стали предметом вивчення вчених-істориків. Зокрема, у роботі С.О. Білана «Історія формування системи підготовки фахівців-аграрників у 30-х роках XX століття» здійснено аналіз системи аграрної освіти 30-х рр. XX ст. та її впливу на формування професійно-виробничої верстви українського села[1]. Питання сільськогосподарської освіти на Житомирщині стало предметом наукового пошуку І.П. Кліменка. У статті «До питання про сільськогосподарську освіту на Житомирщині» він подає статистичні дані щодо навчання студентів у Житомирському сільськогосподарському інституті та інституті технічних культур [2].

На основі фактичного матеріалу Я.І. Мандрик розкриває діяльність партійних та державних органів радянської України з підготовки механізаторських кадрів у 1933-1937 рр., зокрема у працях «Діяльність компартійних державних органів УРСР з підготовки масових колгоспних кадрів у роки завершення колективізації» та «Підготовка механізаторів для сільського господарства УСРР в роки колективізації» [3; 4]. З цієї проблематики є праця Р.Б. Пуйди у співавторстві з Я.І. Мандриком «Підготовка масових кадрів радянського села в роки завершення насильницької колективізації», в якій йдеться про підготовку механізаторських кадрів протягом 1933-1937 рр. на короткотермінових курсах та розкрито політику органів радянської України щодо цього питання [5].

Проте тема професійної підготовки механізаторських кадрів машинно-тракторних станцій у 30-ті рр. XX ст. на Житомирщині поки ще не стала предметом спеціального наукового дослідження українських істориків.

Метою нашої статті є висвітлення питання професійної підготовки механізаторських кадрів машинно-тракторних станцій у 1930-х рр. на Житомирщині та процесу їх функціонування.

В Україні розвиток сільськогосподарської освіти та підготовки кадрів був організований наступним чином. Інститути республіки готували фахівців вищої кваліфікації - організаторів сільськогосподарського виробництва. Середньою ланкою професійної підготовки виступали технікуми - учбові заклади, що готували фахівців з окремих профілів виробництва. Підготовка кадрів середньої кваліфікації - агротехніків - провадилася сільськогосподарськими профшколами.

Проте в кінці 1929 р. було встановлено єдину систему освіти СРСР. З її уніфікацією вузи і технікуми України були перетворені в інститути, а профшколи - в середні школи-технікуми [2, с 157].

В цей час значно розширюється мережа сільськогосподарських шкіл на Житомирщині. Вагомою подією стало створення у 1930 р. сільськогосподарського інституту на базі декількох учбових сільськогосподарських закладів.

До уніфікації системи освіти в СРСР (до 1929 р. включно) в Житомирі з 1922 р. працював землевпорядний технікум (як вищий навчальний заклад) з підготовки інженерів-землевпорядників. У 1929 р. до нього було приєднано Волинський Ново-Чарторийський агрономічний технікум і створено сільськогосподарський політехнікум з двома факультетами. Постановою Уряду УРСР від 12 червня 1930 р. Житомирський сільськогосподарський політехнікум перейменовано в інститут технічних культур [2, с 157].

У Житомирській області спеціалістів середньої кваліфікації готували Турчинівський, Верховенський та Житомирський сільськогосподарські технікуми, а також Ново-Чарторийський та Рогачівський зоотехнікуми. У процесі підготовки сільськогосподарських та масових кадрів значну роль відіграла Житомирська обласна школа колгоспних кадрів. Ця школа готувала в основному голів колгоспів та агротехніків. Велику роль в підготовці кадрів вищої кваліфікації відіграв Житомирський інститут та особливо його агрономічний факультет.

Отже, на Житомирщині діяла розгалужена система сільськогосподарських навчальних закладів, яка у своїй навчальній роботі стала більш пов'язаною з виробництвом. Однак ці заклади випускали фахівців хоч і високої кваліфікації, але вузької галузі.

У протоколі засідань Волинської окружної експертної комісії від 1930 р. по справі реорганізації мережі й системи сільськогосподарської освіти в проекті ухвали колеції НКО

зазначалося: «Соціальний сектор сільського господарства вимагає в основному двох типів спеціалістів: організатора і фахівця високої кваліфікації вузької сільськогосподарської галузі» [8, арк. 46].

Всю систему сільськогосподарської освіти потрібно було організувати так, щоб вища школа цілком була пристосована до потреб соціального сектора сільського господарства в підготовці двох типів спеціалістів вищої кваліфікації.

Проте надто важко було готувати фахівців вузьких галузей, адже профілі були постійно новими і потрібно було по-новому створювати навчальну базу. Оскільки асигнувань в цей час вливалось мало, кадри вирізнялися низьким рівнем підготовки.

В умовах, коли сектор сільського господарства потребував значної кількості спеціалістів, у найкоротші терміни було затверджено термін навчання для студентів усіх сільськогосподарських інститутів, який складав 3 роки.

Навчальні плани аграрних вузів перероблялися з урахуванням часу і термінів проведення безперервної виробничої практики. Для технікумів було залишено трирічне навчання, побудоване над семирічкою; для спеціалістів нижчої кваліфікації (робітників) - професійну школу над чотирирічкою [8, арк. 46].

В 30-х рр. XX ст. чисельність механізаторських кадрів на селі була дуже незначною. Крім того, загальноосвітній рівень трактористів був також низьким. У 1928 р. 1,2% з них залишалися неписьменними, 96,8% мали початкову освіту і тільки 2% - неповну середню. Були серйозні недоліки у спеціальній підготовці. На курсах трактористів навчали тільки керувати машиною, а технічний догляд, прийоми ефективного використання тракторів майже не вивчалися [4, с 220].

Стаціонарні навчальні заклади, або сільськогосподарські школи не могли вирішити цієї проблеми. В існуючих умовах потрібно було організовувати короткотермінові курси, які б здійснювали підготовку відповідних працівників.

Базовими установами, в яких створювалися курси для підготовки кадрів масових професій для села, стали МТС, радгоспи, великі колгоспи, райкоопспілки. Всі, хто проходив курсову підготовку, залишалися членами колгоспів, їм нараховувалась зарплата в трудових, навчання здійснювалось за рахунок колгоспів [4, с 221].

У зв'язку з цим постала нова проблема: перебуваючи на роботі в державі, механізатори все більше відриваються від землі, удержавлюються і поступово стають найманими працівниками, які обробляють землю, але якихось господарських почуттів до неї зовсім не мають. З метою розв'язання цієї проблеми Рада Праці та Оборони видає в 1933 р. дві важливі постанови: 4 вересня - «Про організацію використання тракторного парку», а 21 вересня - «Положення про тракториста», якими скасовувалася короткотермінова підготовка механізаторів. Зазначалася необхідність організації постійно діючої школи для бригадирів тракторних бригад і механіків [3, с 17].

Цей крок був дуже важливим з огляду на те, що тепер навчання не було відірваним від виробництва. Курсанти краще могли вивчити техніку і виробничі процеси, але було складно поєднувати роботу і навчання; останнє відходило на другий план.

Однак курси при МТС часто не мали спеціальної навчальної бази, приміщень та обладнання. В 1933 р. курси зовсім не були підготовлені для механізаторів широкого профілю, вони готували тільки вузьких спеціалістів (трактористів).

У 1932-1933 рр. на заводі організації курсів ставала відсутність харчування через голод, що панував у країні. Це добре ілюструє приклад роботи курсів ветфельдшерів у Коростенському районі, слухачів яких з цієї причини розпустили [5, с 240].

У лютому 1934 р. виходить постанова ЦК КП(б)У «Про організацію курсів підготовки комбайнерів у стаціонарні школи з 6-ти місячним терміном навчання», згідно з якою підготовка комбайнерів переводилася з курсової на стаціонарну [5, с 240]. Це покращувало якість підготовки спеціалістів, адже шляхом курсової підготовки з огляду на короткотерміновість навчання неможливо було в повній мірі оволодіти матеріалом.

Відповідно до зведення Земельного відділу Житомирської міської Ради «Про підготовку та перепідготовку кадрів Житомирської МТС» від 10 березня 1934 р., в Житомирській МТС здійснювалася перепідготовка 28 і підготовка 15 трактористів, перепідготовка 22 і підготовка 25 польових бригадирів [6, арк. 38].

В листопаді 1934 р. в Житомирі на основі рішень пленуму обкому КП(б)У і Пленуму міськпарткому і міської Ради було розгорнуто роботу з підготовки кадрів для колгоспів на стаціонарних курсах для керівників галузями і в колгоспах для масової ліквідації агронеграмотності [7, арк. 7].

Створення матеріально-технічної бази було покладено на колгоспи (забезпечення курсантів харчуванням), також організована навчальна частина (здійснювалась організація, планування та контроль за навчальним процесом). Було розгорнуто роботу як з підготовки кадрів на стаціонарних курсах в Житомирі, так і безпосередньо в колгоспах, гуртках шляхом залучення до цієї роботи агрономів і студентів сільськогосподарського інституту і технікуму. В цей час відбулися курси трактористів з кількістю курсантів 44 особи, які тривали 3 місяці, та курси машинознавців з кількістю курсантів 22 особи, які тривали 1 місяць [7, арк. 7].

Матеріально-побутові умови курсантів були на належному рівні: вони забезпечувалися приміщенням, постільною білизною, раз в 5 днів відвідували баню. Харчування отримували в закладах громадського харчування з продуктів, які доставляли колгоспи.

На належному рівні була організована культурно-масова робота серед курсантів, зокрема вечори самодіяльності (ігри та інші розваги), лекції з поточної політики та перегляд кінофільмів 4 рази на місяць. Курсанти мали змогу користуватися бібліотекою, газетами, журналами Будинку колективіста.

Робота з підготовки кадрів у Житомирській МТС розпочалася повністю без коштів; по місцевому бюджету асигнувань також не було передбачено. Із облземуправління кошти на курси трактористів, школу водіїв і міжрайонні курси також не відпускались. Такий стан речей створив великі труднощі.

Для прикладу, на роботу курсів, ініційованих земвідділом, облземуправлінням було виділено всього 3 тис. крб., а між тим витрати їхньої навчальної та адміністративно-господарчої частини склали близько 11 тис. крб. За весь час роботи курсів праця лекторів взагалі не оплачувалася; заборгованість лекторам становила 6 тис. крб., (з розрахунку 2 крб. 75 коп. за годину), адміністративно-господарській частині - більш ніж 2 тис. крб. Крім того, для курсів трактористів по системі облземуправління повинні були виділити на 3 місяці 12 900 крб., а фактично було отримано 5 200 крб. [7, арк. 10].

Отже, виходячи зі стану фінансування курсів МТС, можемо уявити, якою була матеріально-технічна база та матеріально-побутові умови курсантів. Адже не вистачало коштів, щоб у повній мірі організувати роботу курсів і здійснювати оплату праці викладацькому складу. Асигнування, які обіцяли виділити на покращення роботи курсів, повністю в зазначеній кількості не отримувались, що призводило до погіршення умов перебування курсантів.

Протягом 1934 р. проводилися короткотермінові курси. Зокрема, при сільськогосподарському інституті земельним відділом Житомирської міської ради організовано курси бригадирів механізації сільського господарства, які мали розпочатися 7 грудня поточного року. Курси розраховувалися на 1 місяць з кількістю 25 робочих днів по 6 годин на день. Робочий план складався зі 150 годин, які розподілялися таким чином: сільськогосподарське машинознавство - 100 год., математика - 28 год., політика партії на селі - 22 год. Педагогічний персонал курсів включав п'ятьох студентів 4 курсу факультету сільськогосподарського машинознавства сільськогосподарського інституту та завідувача курсів [7, арк. 33].

З 1936 р. збільшувалися терміни навчання комбайнерів та інших спеціалістів. Підготовку трактористів здійснювали на чотиримісячних курсах, шоферів - у механізаторських школах зі строком навчання 6 місяців; у школах бригадирів тракторних бригад навчання тривало 8 місяців, а в школах механіків по комбайнах і автомеханіків - 12 місяців. Це, в свою чергу, сприяло підвищенню якості підготовки цих спеціалістів.

Отже, освітньо-професійна підготовка механізаторських кадрів машинно-тракторних станцій у 30-х рр. XX ст. на Житомирщині здійснювалась на базі Турчинівського, Верховенського, Житомирського сільськогосподарських технікумів, Ново-Чарторійського та Рогачівського зоотехнікумів, Житомирської обласної школи колгоспних кадрів, Житомирського сільськогосподарського інституту, шкіл механізації та різноманітних курсів при МТС.

Система сільськогосподарської освіти вищої школи мала бути пристосована до потреб сектора сільського господарства в підготовці двох типів: організатора і фахівця високої

кваліфікації вузької сільськогосподарської галузі. На практиці виконати це було досить складно, адже постійно не вистачало асигнувань.

Курсова підготовка мала не меті за короткий термін підготувати значну кількість механізаторських кадрів, що призводило до низької якості їх підготовки. Ситуація з фінансуванням курсів МТС була складною - хоч асигнування були, але їх не вистачало. Тому стан матеріально-технічної бази та матеріально-побутові умови курсантів були на низькому рівні.

В подальші роки влада звертає увагу на якість підготовки кадрів масових кваліфікацій, збільшуючи терміни навчання в закладах сільськогосподарської освіти, поліпшує навчальну базу та покращує фінансування цієї сфери.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Білан С.О. Історія формування системи підготовки фахівців-аграрників у 30-х роках ХХ століття / С.О. Білан // Гілея : науковий вісник : Збірник наукових праць. Випуск 69. - К., 2013. - 808 с
2. Кліменко І.П. До питання про сільськогосподарську освіту на Житомирщині. Міністерство сільського господарства СРСР. Житомирський сільськогосподарський інститут. Наукові записки. Том V. Кафедра марксизму-ленінізму / І. П. Кліменко. - Житомир - 1958. - С 155-161.
3. Мандрик Я.І. Діяльність компартійних державних органів УРСР з підготовки масових колгоспних кадрів у роки завершення колективізації / Я.І. Мандрик // Вісник Харківської державної академії культури. - 2009. - Вип. 27. - С 16-22.
4. Мандрик Я.І. Підготовка механізаторів для сільського господарства УСРР в роки колективізації / Я.І. Мандрик // Проблеми історії України : факти, судження, пошуки : Міжвід. зб. наук. пр. - 2007. - Вип. 17. - С 220-228.
5. Пуйда Р.Б. Підготовка масових кадрів радянського села в роки завершення насильницької колективізації / Р.Б. Пуйда, Я.І. Мандрик // Галичина. - 2011. - № 18. - С. 239-243.
6. Державний архів Житомирської області (далі - Держархів Житомирської обл.). - Ф. 1084. - Оп. 1. - Спр. 98.-Арк. 38.
7. Держархів Житомирської обл. - Ф. 1084. - Оп. 1. - Спр. 126. - Арк. 7-Ю.
8. Держархів Житомирської обл. - Ф. р-308 - Оп. 1. - Спр. 54. - Арк. 46.

Сидоров К.С. ПОДГОТОВКА МЕХАНИЗАТОРСКИХ КАДРОВ МТС НА ЖИТОМИРЩИНИ В 30-х ГОДАХ XX ВЕКА

Предметом рассмотрения является вопрос профессиональной подготовки механизаторских кадров машинно-тракторных станций в 30-х годах XX века. Это время характеризовалось установлением унифицированной системы сельскохозяйственного образования в СССР, а также улучшением работы специализированных образовательных учреждений, осуществляющих обучение специалистов сферы сельского хозяйства. Исследуется процесс подготовки и переподготовки механизаторских кадров на Житомирщине, организации курсов при МТС, а также материально-бытовая и культурно-массовая работа среди курсантов. Освещаются особенности организации учебного процесса, подбор преподавательского состава, контингент слушателей.

Ключевые слова: машинно-тракторная станция (МТС), механизаторские кадры, материальная база, сельское хозяйство.

Sidorov K.S. TRAINING OF MACHINE-OPERATORS FOR MTS IN ZHYTOMIR REGION IN THE 1930s

The subject under consideration is the issue of training of machine-operators for machine and tractor stations in the 1930s. This time is marked by the establishment of a unified system of agricultural education in the USSR, as well as improvement of special education institutions conducting training and education in agriculture. The process of training and retraining of machine-operators in Zhytomyr region, organization of training courses attached to MTS as well as conditions of life and cultural work among students have been investigated. Specific features of the educational process, the selection of teaching staff and contingent of listeners are highlighted in the article.

Keywords: machine-tractor stations (MTS), machine-operators, material resources, agriculture.